

Concept Verslag 'Themabijeenkomst Kust' Omgevingsberaad Waddengebied

Datum: 16 april 2021

Tijdstip: 14.00 – 16.00uur

Locatie: Online via Zoom.

Aanwezig: dhr. A.A.M. Brok (voorzitter), mw. M. Roskam (moderator), dhr. H. Post (lid namens havens), mw. K. Philippart (lid namens de Wetenschappen), mw T. de Vries (lid namens de landbouw), dhr. A. Kok (lid namens de natuur- en milieuorganisaties), mw. M. Tentij (lid namens de natuur- en milieuorganisaties, vervangt dhr. F. Wouters), dhr. R Leemans (lid namens toerisme en recreatie), dhr. O. Bijlsma (vertegenwoordiger namens de Waterschappen), dhr. P. Schoute (vertegenwoordiger namens de Vereniging Waddenzeegemeenten), mw. A. Nielen (vertegenwoordiger namens het Ministerie van I&W, secretaris Bestuurlijk Overleg Waddengebied, vervangt mw. L. van Duin), mw. I. van Gent (vertegenwoordiger namens de Waddeneilanden), dhr. G. Biermann (vertegenwoordiger namens de Stuurgroep Waddenprovincies), mw. C. Wijshake (beheerautoriteit Waddenzee, vertegenwoordiger namens het Ministerie van LNV, vervangt dhr. D. Slangen), dhr. R. de Jong (secretaris), dhr. T. van den Heiligenberg (strategisch adviseur), mw. J. Leemeijer (secretariaat), dhr. H.J. Eekhof (adjunct secretaris), mw. R. Verbree (Wing, verslag).

Afwezig: mw. L. van Duin (vertegenwoordiger namens het Ministerie van I&W), dhr. F. Wouters (lid namens de natuur- en milieuorganisaties), dhr. Westerhuis (lid namens de landbouw), dhr. Risseeuw (lid namens de visserijorganisaties), dhr. D. Slangen (vertegenwoordiger namens het ministerie van LNV).

Gasten: dhr. P. Hoekstra (Waddenacademie), mw. M. Haasnoot (Deltares), mw. J. van Loon-Steensma (Wageningen Universiteit), dhr. Beijloos (Waddenvereniging), dhr. K. Deen (Waddenacademie), mw. S. Joustra (Waddenacademie), dhr. B. Wijnsma

Welkom en introductie van het programma door mw. M. Roskam

De moderator mw. Roskam opent de online vergadering om 14.00 uur. Mw. Roskam licht toe dat de bedoeling van deze middag is om de aanwezigen mee te nemen in de denkrichtingen over kustverdediging bij versnelde zeespiegelstijging. De directe aanleiding voor deze bijeenkomst was een eerdere discussie in het OBW over mogelijke opties hoe om te gaan met de kustverdediging van de eilanden en het vasteland, daarbij ook rekening houdend met andere belangen dan de veiligheid, zoals natuurbeheer en landbouw. Vanmiddag gaan we op een aantal vragen in: Wat is er op dit gebied al verwezenlijkt, wat wordt er nu verwezenlijkt en wat is ervoor nodig om te komen tot een afwegingskader voor integrale oplossingen dat rekening houdt met alle belangen? Mw. Roskam licht het programma van de middag toe, centraal staat een eerste verkennend gesprek. De presentaties van de sprekers en eventuele genoemde websites en rapportages zullen na afloop worden toegestuurd aan de OBW leden.

Welkomstwoord door dhr. A. Brok, voorzitter OBW

De voorzitter dhr. Brok heet iedereen van harte welkom. Hij benoemt dat deze themabijeenkomst een noviteit is voor het OBW wat aangeeft dat we ons als OBW actief aan het ontwikkelen zijn. Juist ook in een tijd waarin de kust erg in de belangstelling staat. Dhr. Brok benoemt er graag met elkaar een inhoudelijke verdiepingsmiddag van te maken. De resultaten van dit overleg kunnen worden gebruikt als handvat van mogelijke adviezen vanuit het OBW.

Denkrichtingen voor de Waddenkust door dr. Marjolijn Haasnoot, Deltares

Mw. Haasnoot geeft een presentatie getiteld 'Adaptatie aan een onzekere zeespiegelstijging'. Haar presentatie gaat in op de verwachtingen voor de zeespiegelstijging in de komende decennia en op de nog langere termijn. Mw. Haasnoot benoemt dat er steeds nieuwe schattingen worden gedaan en er nieuwe inzichten ontstaan over de zeespiegelstijging wereldwijd en voor Nederland. Een manier om met de zeespiegelstijging om te gaan is adaptief plannen. Voor Nederland zijn er vier mogelijkheden: Gaan we de kustlijn behouden via een open of gesloten kustlijn; gaan we zeewaarts of gaan we meer meebewegen met het water (vb. stedelijk gebied meer water toelaten)?

Mw. Haasnoot concludeert: Zeespiegelstijging is een feit maar in hoeverre de stijging zal plaatsvinden en op welke termijn is nog onduidelijk. Andere factoren waar we mee te maken gaan krijgen en die hiermee samenhangen zijn hogere temperaturen en veranderingen in neerslag. Er zijn verschillende mogelijkheden tot adaptatie aan de zeespiegelstijging. Regionale differentie is nodig, naast een strategie op hoofdlijnen. Op dit moment focussen veel plannen zich op de Randstad. Adaptatie kan decennia duren. Er is ook tijd nodig voor experimenteren. De investeringen die we nu doen blijven nog ver in de toekomst merkbaar. Daarom is het van belang te integreren met ruimtelijke ontwikkelingen. Het verkennen van oplossingsrichtingen en adaptatiepaden helpt hierbij.

Vragen:

- **Mw. van Gent:** Wat kunnen we doen om de zeespiegelstijging tegen te gaan? **Mw. Haasnoot:** Het tegengaan van klimaatverandering is heel belangrijk om zeespiegelstijging tegen te gaan. Als Nederland zijn we daarin echter ook afhankelijk van andere landen. Alle landen moeten bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering. De mate van zeespiegelstijging zal erg verschillen van of we de Parijs klimaatafspraken halen of niet.
- **Mw. Roskam:** Is er bij de adaptatiepaden ook bekeken wat voor impact dat op andere aspecten heeft, bijvoorbeeld natuur? **Mw. Haasnoot** antwoordt: Voor het hele Deltaprogramma zijn adaptatiepaden uitgewerkt waarin ook gekeken is naar andere aspecten zoals natuur.
- **Dhr. Post:** In hoeverre is het Nederlandse bedrijfsleven betrokken bij deze wetenschappelijke benadering? **Antwoord mw. Haasnoot:** Het kennisprogramma is in opdracht van de rijksoverheid ontwikkeld en een combinatie van de wetenschap en het bedrijfsleven zijn betrokken. Echter meer gezamenlijke inventiviteit tussen het bedrijfsleven en de wetenschap is nodig. **Dhr. Post** doet een appèl op de creativiteit van het bedrijfsleven.

- **Mw. Wijshake:** Wij zitten bijeen om te kijken wat we gezamenlijk en hoe kunnen doen. Wie stuurt op het totaal in het Waddengebied als het gaat om ontwerpen, kiezen en implementeren? En is het erg dat er geen totale sturing is? Hoe kunnen we met elkaar in afstemming komen? Zelf zou ik de nieuwe governance die we hebben gebruiken om met elkaar te kijken wat we in gezamenlijkheid zullen oppakken. Wanneer geef je iets individueel op, waar is het nodig? Hoe gaan we dat doen?
- **Mw. Tentij:** In welke mate bieden de verschillende opties (meebewegen, etc.) kansen voor de biodiversiteit en het ecosysteem (Wadplaten, vispopulaties, trekvogels, etc.)?
Mw. Haasnoot: Bij alle oplossingsrichtingen kun je hier iets mee doen. Op het gebied van meebewegen zitten de meeste kansen voor biodiversiteit. Wadplaten zullen moeten meegroeien met zeespiegelstijging, dan zou er misschien meer moeten gebeuren om de natuur technisch te helpen meegroeien, vb. meer sediment toevoegen.

Overzicht van de projecten en plannen Klimaatadaptie Waddenkust door dr. Ir. Jantsje van Loon-Steensma, universitair docent klimaatadaptie WUR.

Mw. Van Loon licht toe dat ze met behulp van velen een inventarisatie heeft gemaakt van alle projecten en plannen rondom klimaatadaptatie aan de Waddenkust. Aanleiding was het gegeven dat er veel verschillende plannen in het gebied zijn en men zich afvroeg wat we hier van kunnen leren, of deze plannen passen in een lange termijn strategie en waar leemtes en overlap zitten. Mw. van Loon geeft aan dat klimaatadaptie projecten over één of meerdere definities van klimaatadaptatie kunnen gaan, over: temperatuurstijging, zeespiegelstijging, toenemende verzilting, veranderende neerslagpatronen (extreme droogte en regen), andere stormregimes en verzuring van de oceaan. Ook zijn er verschillende 'scholen' rondom klimaatadaptatie. De ene school gaat uit van klimaatadaptatie door veel ingrijpen, zoals dijkversterkingen, terwijl de andere school juist het robuuster maken van de natuur door niet te veel ingrijpen belangrijk vindt. Ten derde blijkt er veel verschil in niveau en uitvoeringsfasen van projecten/plannen, zoals kennisontwikkeling, visionaire ideeën die bedoeld zijn voor agendering, planuitwerking, in uitvoering, en afgeronde plannen.

Mw. van Loon benoemt dat te herleiden is dat zodra de aandacht voor klimaatadaptatie geagendeerd werd er van alles gebeurde op het gebied van klimaatadaptatie in het Waddengebied. In 2019 is er een studie gedaan naar de mogelijkheden van de Waddenkust in opdracht van de Waddenacademie. Mw. van Loon laat verschillende andere voorbeelden van onderzoek, plannen en mogelijke denkrichtingen zien tijdens haar presentatie. Mw. van Loon sluit af met dat ze bezig is een interactieve kaart te ontwikkelen om de verschillende projecten in beeld te brengen. Deze kaart kan en zal niet alle projecten bevatten omdat er ontzettend veel gebeurt in het gebied.

Vragen:

- **Mw. Roskam:** Met wat voor soort scenario's qua hoogte zeespiegelstijging is rekening gehouden in de plannen? **Mw. van Loon** antwoordt: Dat verschilt per plan. Plannen zijn vaak gericht op überhaupt zeespiegelstijging en de voorspellingen voor 2050.
- **Mw. Roskam:** Kijkend door de bril van het OBW, zijn alle belangen nu meegenomen in de plannen? Wat moet er absoluut door het OBW gedaan worden? **Mw. van Loon:**

Een belangrijke opgave voor het OBW is om naast de focus op waterveiligheid ook de natuur en mensen aan te sluiten. Er zijn heel veel nog kleinere projecten in het gebied waar mensen bij betrokken zijn. Laat bewoners en economische belangen een rol spelen.

- **Mw. Roskam:** Wat ontbreekt er? Gaat het snel genoeg in de tijd? **Mw. van Loon:** Zeespiegelstijging gaat nog langzaam dus er is nog tijd. Echter de maatregelen die we nemen, zoals vanuit het HWBP, gaan als een soort zware wals. Eenmaal begonnen gaan we gewoon door. Het is van belang tussentijds te reflecteren of we de goede kant op blijven gaan.
- **Dhr. Bijlsma** heet de OBW-leden welkom in de wereld van de waterschappen. Hij herkent veel van de inhoud van de presentaties. Door de waterschappen zijn recent ontwerpateliers gehouden met betrokkenen in het gebied. Hieruit zijn zo'n 200 initiatieven gekomen waarvan nu gekeken moet worden hoe die een plek gaan krijgen. De les die geleerd is dat er veel tijd nodig is om op een lijn te komen over de juiste maatregelen, maar het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) is leidend. De dijk moet op niet al te lange termijn verbeterd wat betekent dat er in korte tijd besluiten en compromissen gemaakt moeten worden. Maatwerk is hierbij belangrijk. Voor het OBW is de tijdsdruk ook belangrijk. We moeten wel nu aan de gang.
- **Dhr. Schoute:** aansluitend bij dhr. Bijlsma: De regio is bezig met het Friese programma Waddenkust. Dhr. Schoute wil meegeven dat de verbinding met elkaar en de projecten van belang is.
- **Dhr. Kok:** Ook op het vlak van klimaatadaptatie lijkt het spaghetti, er is veel gaande. Kunnen we met elkaar meer focus krijgen op het probleem, het programma, de uitvoering en het draagvlak? Hoe kunnen we met elkaar daar meer regie, coördinatie en focus op krijgen? We hebben met elkaar geen goed overzicht van wat er allemaal gebeurt. Ik zou graag met elkaar meer een gedeelde focus hebben, hoe we in het Waddengebied rekening houdend met de status Werelderfgoed en bewoners, hoe we het integraler kunnen aanpakken.
- **Dhr. Beijloos:** Moeten niet de Werelderfgoed waarden mede leidend zijn? We zien vanuit de Waddenvereniging veel drukfactoren op het gebied en dat de Waddenzee vanuit klimaatadaptatie meer bewegingsruimte nodig heeft. Samenwerken is een belangrijk iets, vb. samenwerking met akkerbouwers.
- **Mw. Roskam** vraagt aan dhr. Beijloos: Veer jij op van een ontwerpatelier? Dhr. Beijloos: Ja, maar er moet vervolgens wel een goed beleid en centrale overheidsaansturing zijn voor de inhoud en ideeën aangeleverd in ontwerpateliers.

Reflectie integrale kustaanpak door prof. Dr. Piet Hoekstra, Waddenacademie.
'Hoe te komen tot een integrale kustaanpak in het Waddengebied?'. Dhr. Hoekstra gaat in zijn presentatie in op belangrijke ontwikkelingen en opgaven in het gebied, de integrale benadering van het kustgebied, het huidige en toekomstige beleidskader, het watersysteem als ordenend principe bij ruimtelijke inrichting en hij geeft een aantal conclusies. Dhr. Hoekstra benoemt dat belangrijke ontwikkelingen en opgaven in het gebied zijn: Klimaatverandering, transities op het gebied van waterbeheer, veiligheid, energie, e.d., bereikbaarheid eilanden, en lopende lokale en regionale plannen. De definitie van integraliteit waar dhr. Hoekstra voor pleit is 'integraliteit in ruimte en tijd'. De kust is een systeem. Iets wat we op een bepaalde plek doen kan invloed hebben op een andere plek.

Hij geeft als voorbeeld de afsluiting van de Lauwerszee en het effect daarvan op het Waddengebied. Als we dus nadenken over grote ingrepen moeten we ook nadenken over grote effecten over een groot gebied en een langere periode. Ook cumulatie van kleine ingrepen kan een groot effect hebben. Neem bijvoorbeeld slib. Bij vaargeul- en havenonderhoud halen we vaak slib uit het systeem en gebruiken het in sommige gevallen als nieuwe grondstof. Dhr. Hoekstra licht toe dat onze slibbeschikbaarheid niet eindeloos is en als we teveel weghalen dat ook effect kan hebben op onze buurlanden Duitsland en Denemarken.

Dhr. Hoekstra vat samen: Er zijn veel (individuele) initiatieven. Ogenschijnlijk is er weinig ruimtelijke regie en aandacht voor samenhang en interacties (cumulatieve effecten), is de insteek regelmatig sectoraal (voorbeeld veiligheid eerst) en is de trade-off tussen ontwikkelingen niet altijd duidelijk. We moeten meer aandacht hebben voor ruimtelijke ontwikkeling in het Waddengebied. De gebiedsagenda Wadden2050, de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en het Nationaal Water Programma (NWP) zijn de huidige en toekomstige beleidskaders die van belang zijn. Aanknopingspunten om integraal beleid handen en voeten te geven vanuit het Nationale Water Programma zijn klimaatadaptatie, waterveiligheid, zoetwaterverdeling, droogte, waterkwaliteit, grondwater, scheepvaart en water en leefomgeving. Dhr. Hoekstra raadt aan het watersysteem als ordenend principe voor de herinrichting van de leefomgeving te gebruiken.

Vraag:

Mw. Roskam: Waarom is het watersysteem nog niet leidend? **Dhr. Hoekstra:** Dat komt doordat er verschillende belangen zijn waar tussen gekozen moet worden, waaronder ook veiligheid.

Algemene discussie naar aanleiding van de drie inleidingen

- **Mw. Roskam:** U benoemt de roep om meer regie en het watersysteem als nieuw ordenend principe. Wat is er verder de komende periode nodig? **Dhr. Hoekstra:** Er moet inderdaad gekeken worden wat het watersysteem aan mogelijkheden biedt nu en in de toekomst (2030, 2050, 2080) en ook wat de beperkingen zijn. Vervolgens moet er gekeken worden wat de functies zijn die daar goed bij kunnen passen. Wat vindt u zelf belangrijk in termen van functies en doelstellingen in gebied, vb. Unesco Werelderfgoed status als centraal uitgangspunt. Welke strategie gebruiken we? Hoe kan het verhaal van mw. Haasnoot geïntegreerd worden in de visie die we hebben in het kustgebied? Gaan we meer zeewaarts of landwaarts? Die keuze kan gemaakt worden, maar ligt nu nog niet expliciet op tafel.
- **Mw. Roskam:** Ontkomt het OBW aan harde keuzes? **Dhr. Hoekstra:** Er zullen moeilijke keuzes gemaakt moeten worden. Niet alles kan.
- **Mw. Philippart** merkt op: NOVI/NWP dus als startpunt toetsingskader voor OBW (of missen we dan nog wat?). We hebben nu een aantal jaren achter elkaar droogte gehad, dit dwingt ons tot een waterverdelingssystematiek. Problemen die we hier in het Waddengebied hebben kennen een landelijke dimensie. Die problemen moeten dus getraptd vertaald worden van landelijk naar regionaal.
- **Mw. Wijshake:** Is er vertaling nodig van de NOVI/het NWP in Waddengebied en ook vertaling voor wat betreft de gewenste beleidsmatige samenwerking in het bestuurlijk

overleg? In hoeverre is er nu al samenwerking vanuit dit perspectief tussen waterschappen? Of is eigen werkgebied eerst leidend? **Dhr. Hoekstra:** Ja, vertaling is nodig.

- **Dhr. Bijlsma:** De waterschappen zijn al bezig met vertaling van de NOVI en financieren de HWBP zelf. Daar komt kennis en kunde samen. Beleidsmatige insteken worden getoetst in de praktijk. Die samenwerking en vertaling is er.
- **Dhr. Leemans:** Ik hoor allerlei insteken over hoe dit aangepakt moet worden en allerlei instanties die hiermee te maken hebben (provincies, gemeenten, waterschappen). Wat is nu het bestuurlijk mechanisme? Ik heb zeker het gevoel dat hier nu een rol ligt voor onze nieuwe governance. Niet per sé het OBW. Maar het OBW is wel een overkoepelend systeem dat we hebben, laten we dat nu ook benutten.
- **Dhr. Heiligenberg:** Is er enig inzicht in de kosten van al deze maatregelen? Hoeveel geld gaat er nu in om? Aan initiatieven geen gebrek, maar veel kennen een sectorale insteek. Kan financiering helpen om projecten integraler te maken? **Mw. van Loon** benoemt dat er inderdaad nu veel geprobeerd wordt te combineren met behulp van bestaande financieringsbronnen. Veel is alleen tot stand gekomen omdat er meerdere financieringsbronnen bij elkaar gelegd zijn, vb. Waddenfonds, provincies, bedrijfsleven, anders waren de projecten niet tot stand gekomen.
- **Mw. Roskam:** Waar hoop je op? **Mw. van Loon:** Dat gezocht wordt naar waar de connectie zit tussen projecten. Maar dat is niet het enige, soms zijn er ook juridische belemmeringen omdat veel dingen juist sectoraal geregeld worden. De Omgevingswet kan daar verandering in brengen. **Dhr. Hoekstra** sluit hierop aan met het voorbeeld dat de Deltacommissaris meer wil samenwerken met natuur, maar daar niet toe is bevoegd.
- **Dhr. Bijlsma:** in reactie op de vraag van dhr. Heiligenberg: Het dijkversterkingsproject Koehool-Lauwersmeer is nu geraamd op 330 miljoen euro en dat betreft alleen de middelen m.b.t. de dijk. De uitdaging de komende tijd is om werk met werk te maken, en bijdragen van andere partijen te betrekken om meer mogelijk te maken.

Afronding en afsluiting

Mw. Roskam geeft het woord aan dhr. Brok en stelt hem de vraag: Hebben we het doel van deze bijeenkomst bereikt? Dhr. Brok licht toe: Het is de eerste keer dat we een dergelijke bijeenkomst houden. De bijeenkomst was wat mij betreft erg geslaagd. Ik wil de inleiders dan ook van harte bedanken. Ik heb wel een probleem; ik ga met meer vragen weg dan ik gekomen ben. En ik heb veel gehoord waar we wat mee kunnen. Wat kunnen we zelf als OBW doen? We hebben niet per sé meer centrale sturing nodig vanuit Den Haag. We zijn ook zelf aan zet om te kijken hoe nu verder. Op een gegeven moment moet je constateren dat er op de lange termijn een aantal dingen niet mogelijk zijn. Een belangrijk punt komt manifest naar boven: wat betekent dit in de trilaterale samenwerking? Dit is ook de tijd van de kabinetsformatie. Als Omgevingsberaad kunnen we een geste doen naar het nieuwe kabinet. De opgaven vragen veel meer een integrale aanpak ook in de politiek-bestuurlijke zin. In het OBW zullen we de discussie van vandaag een vervolg geven.

Dhr. Brok bedankt iedereen voor de aanwezigheid en specifiek mw. Roskam voor het modereren van deze bijeenkomst. De bijeenkomst wordt om 16.04uur gesloten.